

interllengua dels lusòfons que intenten parlar castellà. L'article inclou un mapa final que no es correspon amb el contingut.

Pràcticament tots els treballs d'aquest recull se centren en el lèxic. No hi ha gairebé cap referència —amb l'excepció de l'article de Gonçalves i algun esment puntual en altres textos— a fonologia, morfologia o sintaxi. No ho diem per assenyalar-hi cap mancança, sinó per constatar que el contacte lingüístic entre llengües tan pròximes com el que s'estudia aquí produeix fenòmens (si més no, reconeixibles) gairebé exclusivament lèxics.

No hi ha dubte de l'interès i el rigor del conjunt d'estudis que presenta aquest extens llibre. És imprescindible l'índex de galleguismes, lusismes i occidentalismes final, encara que no és clar per què no hi apareixen els castellanismes en el portuguès brasiler de l'article de Gonçalves.

És clar que cap recull pot arribar a ser exhaustiu, i el ventall de temes i enfocaments possibles del camp és molt gran. Potser per això, o perquè la qüestió mereix una monografia o un recull de textos propi, no hi apareix estudiada la varietat de l'Uruguai coneguda també com a portuñol.

En conclusió, tenim una revisió excel·lent de l'estat de la recerca sobre l'impacte de les varietats més occidentals de la península Ibèrica en el castellà, i encara algun aspecte més, que segur que esdevindrà un punt de referència bibliogràfic ineludible per al qui s'interessi per aquesta qüestió.

Pere COMELLAS CASANOVA
Universitat de Barcelona

CORCOLL I LLOBET, Antoni (2017): *Garota: estudi antropològic, geolingüístic i etimològic*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica / Museu Marítim de Barcelona, 530 p.

La qualificació de «magna obra» amb què el doctor Joan Veny qualifica aquest estudi al pròleg de l'edició és la millor síntesi que es pot fer del treball que ressenyem. Una obra digna del metòdic i amatent estudiós que fou el doctor Antoni Corcoll i Llobet, un exemplar filòleg que ens deixà orfes de la seva saviesa prematurament. Una persona bona que cristal·litzà en investigador rigorós i apassionat dels éssers que poblen la mar catalana empentejat per la intel·ligència, la curiositat intel·lectual, la perseverança en els objectius i el treball constant, qualitats que foren insígnia de la seva obra. Qualitats que, adobades d'amor per la llengua, el feren iniciar-se en la vocació per la Filologia Catalana, més enllà de la quarantena, de la mà del Dr. Veny. Una vocació que s'orientà, ben aviat, cap als éssers marins i que se centrà en la humil figura de la garota, o *erichó de mar* com era la seva preferència denominativa: «Fa ja alguns anys, mentre costejava en la barqueta d'un pescador, vaig veure, dins el lluminós mar, un animallet de color fosc, de forma de roca aplanada, cobert de pues, immòbil, com si estigués enganxat a la roca», segons la descripció que en fa l'autor en la introducció de l'obra (p. 9).

Fruit d'aquest apassionament pels equinoderms i altres animals marins és una sèrie d'articles com «La bogue de la châtaigne et *bogamarí* (châtaigne de mer) en catalan», «I nomi del riccio di mare in catalano», «Un manuscrit inèdit de Cristòfol Vilella (1786)», «Els noms de l'«erichó de mar» en català», «Una llista de peixos valencians de Mariano Bru (1778)», «Els noms de l'«erichó de mar» en català», «Estudi lingüístic i històric sobre l'«erichó de mar o garoina» o «Castellà *castaña de mar*, un manlleu del català» entre altres. Conjunt d'articles que constituïren el canemàs de lletres sobre el qual es teixí aquest estudi de la garota.

El present treball *Garota: estudi antropològic, geolingüístic i etimològic*, molt més que un estudi com afirma el títol, és un tractat amb la descripció, anàlisi i reflexió lingüística d'un món que gira sobre les diverses espècies que s'aixopluguen sota l'apel·latiu de *garota*, un hiperònim que Corcoll ha destriat pacientment i sàviament per a mostrar-nos com una humil espècie marina pot bastir un complex univers lingüístic, cultural i antropològic que la major part de nosaltres no podria ni intuir.

A través de cinc-centes trenta pàgines podrem descobrir els diversos valors que —per al coneixement humà— tenen les diverses espècies d'equinoderms com el *Paracentrotus lividus* (Lamarck), l'*Ar-*

bacia lixula (Linné), l'*Spahaerechinus granularis* (Lamarck) i fins a quinze espècies que habiten en les aigües catalanes, de les vint-i-cinc que hi ha a la Mediterrània o les vuit-centes conegudes arreu del món.

Aquesta riquesa és recollida, exposada i analitzada en un volum que s'inicia amb un pròleg sintètic i aclaridor del doctor Veny on es ressalten les principals aportacions de l'obra. El pròleg dona pas a la introducció on s'explica la motivació, gènesi i contextualització biològica i tècnica, aspectes del tema tractat molt necessaris perquè faciliten la lectura del discurs posterior.

A partir d'aquí trobarem tres parts principals dividides en diversos capítols, annexos i bibliografia, malgrat que la divisió tipogràfica no ajuda massa a copsar l'estructura del llibre. Si entrem en la lectura, trobarem la primera part dividida en cinc capítols: «Les diverses espècies que constitueixen el concepte *garota*», «Història de la garota des d'una perspectiva alimentària», «La pesca de la garota», «La garota com a esquer» i «La garota i la medicina». El primer subapart contextualitza biològicament i bibliogràficament l'equinoderm en un recorregut que va des de l'Antiguitat clàssica fins a les actuals referències taxonòmiques, tot centrant-se en la descripció de les quinze espècies de la mar catalana. Es tanca la descripció dels equinoïdeus amb altres tretze espècies que no habiten les nostres mars. Una descripció que ens obre els ulls a la riquesa biològica i lingüística que la garota conté, i que resulta força desconeguda als profans, ja que som uns observadors llunyans i acostumats a veure la família dels eriçons com un tot indestriable.

Una vegada escatits els objectes d'estudi, passem a un capítol on l'eix central és la perspectiva alimentària. Una visió que abasta des del neolític, a través del comentari de restes arqueològiques, passant per les referències dels textos clàssics i que arriba a l'extensió del seu consum durant els segles xx i xxi. Aquests dos segles han estat testimoni de l'esclat d'una moda gastronòmica *garotofílica* —sumada a la depredació que en fa una part de la massa turística estiuenca— que posa en greu perill la subsistència de l'animaló. El subapartat ens endinsa molt detalladament en les modalitats de consum tradicional realitzat en bona part de les poblacions enquestades, com també en els estris que s'hi fan servir a l'hora d'esquarterar les punxegudes closques dels equinoderms. Discurs esquitxat aquí i allà per les observacions pròpies, to que dona una fresca amenitat a la narració: «A l'Escala vaig poder comprovar com un escalenc feia servir una espècie de guillotina, dins una caixa de fusta, per a tallar les garotes, de manera que de la barca estant ja ens les podíem menjar. També he sentit que en altres llocs —l'Estartit, Palafrugell i l'illa Plana— utilitzen aparells especials, una espècie de tenalles per a seccionar-les» (p. 67). Aquest apartat inclou un subcapítol molt atractiu per a l'amant de la llengua com és el referit als noms comuns de les gònades, la part mengívola de l'erioç. Substantius com *moll*, *molleta*, *ou/ous*, *llengües*, *babó*, *coral*, *lletons*, *monjos*, *polpa*, *berles* i altres més ressonen en les costes per a indicar la preada menja marina fornint l'idioma d'unes delitoses accepcions lèxiques.

Aquest subapart dona pas al títol «La pesca de la garota» on la descripció de les eines que s'empren per a obtenir eriçons ens mostra un ampli repertori de veus que designen els artilugis pesquers. Cal remarcar que, tan bon punt comença l'apartat, es fa palesa l'especificitat del llenguatge mariner contrastat amb el general, un aspecte que Corcoll coneixia en profunditat i que li fa encetar el discurs amb aquesta afirmació: «D'antuvi, hauria de comentar que el títol d'aquest capítol potser no és del tot encertat, atès que la gent de mar, especialment quan utilitza estris molt rudimentaris, no sol emprar el verb *pescar*, sinó altres formes verbals. Un dels verbs més utilitzats és *fer*» (p. 83). Aquesta característica és un entrebanc per a les enquestes de terminologia marinera perquè la gent de mar, que se sent i se'n reconeix un grup diferent, a l'hora de raonar amb gent aliena a l'ofici, procura orientar la seva terminologia a formes comunes amb les de l'interlocutor —o que no són les habituals dins del grup— com palesa el contrast que feu l'autor amb les conclusions de Maria Roser Cabrera: «A Dénia també l'anomenen *ganxo*, però Maria Roser Cabrera (1997, 96) detalla que “Entre els mariners és més comú dir *rafió*. Si té dos puntes es diu *grampeta*”» (p. 97). Un repte important el d'esclarir la diversitat no sols geogràfica sinó també diafàsica, que l'autor ha superat excel·lentment al llarg de tota l'obra. Un valor afegit a la simple col·lecció de mots que li hem d'agrair a l'investigador pacient i reflexiu que fou Antoni Corcoll.

El següent capítol és «La garota com a esquer», en realitat una porta que permet a l'autor versar sobre un gran nombre d'instruments halièutics i la seva riquesa lingüística amb termes com la *gambina*,

la *garbitana*, la *gavitana*, el *ganxo*, el *rampugoll*, el *gambí*, el *morenell*, el *cel*, el *xarambeco*, el *gamber*, el *salabre* i altres que d'alguna manera entren en el món garoter. Són termes que, a partir d'un minuciós recull dialectològic, constitueixen un detallat estudi d'aquest camp semàntic. Un estudi que es referma sobre una gran quantitat de fonts orals i bibliogràfiques per tal de dilucidar les motivacions lingüístiques, professionals i tècniques que hi ha al darrere de cada denominació. Sòlids fonaments lingüístics, culturals, tècnics i bibliogràfics que són la constant de tot l'estudi i, especialment, de l'apartat dialectal i etimològic.

El capítol «La garota i la medicina» tanca l'apartat antropològic amb un recorregut per les consideracions mèdiques que ha tingut l'equinoderm des dels tractats mèdics d'Hipòcrates (c. 460 a.C. - c. 370 a.C.) fins als més actuals estudis de biologia molecular on ha esdevingut un animal de "prestigi" científic per les seves característiques. Una visió de les propietats salutíferes de l'animal que suavitza la coneguda perspectiva negativa de qui no para l'atenció deguda en anar sobre les roques costaneres.

La segona part del llibre i la tercera són les més pròpiament lingüístiques ja que tracten els aspectes dialectològics i etimològics. Concretament la segona part es titula «Aspectes dialectals», dissertació que s'introdueix amb la mostra del rigorós mètode de treball seguit per l'autor. Una metodologia que varia al llarg dels anys per l'encertada visió crítica que l'investigador realitza del seu sistema d'enquestes i resultats aconseguits. Autoavaluació del treball a partir de proves d'eficiència/ineficiència en la recollida de dades que li permeten reorientar les estratègies i recursos d'enquesta. Un comportament sempre necessari en la ciència però encara més en la recerca dialectològica d'un tema tan desconegut com aquest: «Tanmateix, amb la preparació i experiència que de mica en mica havia assolit, em vaig adonar d'algunes mancances del mètode directe. D'una banda, la pregunta que fèiem podia influir en la resposta de l'enquestat i, de l'altra, aquest mètode no era productiu si volia conèixer els noms de les distintes espècies d'aquest animal marí, aspecte que fins aquell moment, dissortadament, no havia tingut gaire en compte» (p. 166). És a dir, estem davant d'un treball metòdic, pacient, reflexiu, autocrític i rigorós, fruit de l'experiència directa en l'àmbit d'estudi, que aconsegueix una arplega excepcional d'innovador material lingüístic gràcies al coneixement rebut en l'aprenentatge sobre el terreny.

El resultat fou una collita de 31 significants que designen de manera genèrica la garota, amb un gran nombre de variants que configuren un amplíssim repertori lexicogràfic als quals hem d'afegir altres lexemes referents a les gònades, instruments halièutics i arts. Amb el repertori lèxic assolit, el Dr. Corcoll posa en relació la nomenclatura científica i les denominacions populars per a posteriorment, presentar-nos-les agrupades per zones geogràfiques, tot complementat amb una minuciosa descripció lingüística dels fenòmens que s'hi presenten: «A la Catalunya del Nord el terme més usat és *engrota* [əŋgrótə], i només quan es pronuncia lentament ens podem adonar de la forma plena *engarota* [əŋgarótə]. En rossellonès la *o* tònica no és tan oberta com la que es pronuncia al Principat, com en els casos de *grota* i *garota*, o bé de la mateixa *engarota* a Llançà, sinó d'un tipus mitjà» (p. 176). Sens dubte, el lector gaudirà i aprendrà amb les dissertacions sobre els integrants d'aquest camp semàntic, especialment, per la seva extensió i transcendència, amb les denominacions *oriç* i derivats, *capellà*, *boga* i derivats i *eriçó de mar*, encara que les qualitats esmentades són pròpies de tot el repertori.

Cal tenir en compte que el poc valor comercial de l'eriçó provoca la presència de moltes formes locals o comarcals, i variants d'aquestes, ja que no hi ha interessos econòmics que exigeixin la uniformització nominal. Unes formes que a hores d'ara s'uniformitzen i s'esborren sota els grans referents que tenen els usuaris de la llengua: la normativa lingüística i l'acostament al castellà. La forma més estesa a Catalunya i considerada principal en el *DIEC*, és *garota*, amb algunes variants, popularitzades a través d'actes gastronòmics. El segon terme en extensió pel domini lingüístic és *eriçó de mar*, forma que és considerada principal pel *Diccionari Normatiu Valencià*. Malauradament, aquest mot oxíton pateix un procés d'adaptació fonètica a la forma castellanitzada *eriço* —al seu torn recatalanitzat en la forma *eriç*—, tret dels parlants de més edat que mantenen la forma [ərisóns] en català oriental; i [arisóns] en català occidental. És molt significativa la situació de Guardamar com a exemple dels actuals processos d'uniformització: «A Guardamar, per bé que l'*ALDC*, Segura (2003, 176, s. v.) i Beltran i altres (2004, 80) van recollir el nom de *boga marina* (§ 501), dels tres pescadors enquestats en aquest port,

sols un, el més gran, de 81 anys, va respondre *boga marina*, mentre que els altres dos, un de 43 anys i l'altre de 49 anys, van contestar *erich* i desconeixien *boga marina*. Això mateix va passar amb les persones consultades no vinculades al món de la mar, per la qual cosa sembla que es produeix una substitució lèxica, en què el terme *boga marina* va quedant arraconat al segment de mariners més vells de Guardamar» (p. 191-192). També tenen gran extensió la família de mots al voltant del substantiu *bogamarí*, que s'estén entre les Illes Balears, la Marina Alta, l'Alacantí, el Baix Vinalopó, l'Alguer i Tossa de Mar.

Més enllà d'aquestes tres famílies lèxiques acabades d'esmentar, que són les més generalitzades, trobarem altres expressions d'abast comarcal o local com *cabrestante*, *capellà*, *tabaquera*, *merengue*, *ou*, *coco*, *paparinell*, *olleta*... i fins i tot el genovesisme *asín/así* a l'illa Plana de Nova Tabarca. Un munt de termes que l'autor identifica amb l'espècie corresponent d'equinoderm i que són analitzades al llarg del capítol oferint-nos una visió completa i rigorosa d'aquest món. Anàlisi que no es queda en la llengua catalana sinó que s'amplia a altres llengües romàniques. Un acarament que no es podia ignorar si l'objectiu era arribar a conclusions ben fonamentades.

El següent apartat fa referència als aspectes etimològics. S'inicia amb l'enumeració de les dificultats dels estudis etimològics de la fauna marina. Especialment per a les espècies de poc valor comercial, com la garota, a la qual cosa s'ha de sumar una quasi manca total de treballs científics sobre els equinoderms. Malgrat aquestes dificultats, Corcoll s'endinsa exitosament en la recerca de l'ètim, la motivació i l'origen de les denominacions, la major part de les quals tenen origen en la llengua catalana tret d'algunes excepcions com *merengue* (i *melengue*), *cabrestante* (i *cabristante*), *coraçon* i el genovesisme *así* (i *asín*) o la variant fonètica *ericho*. Pel que fa a l'origen de les designacions, i tal com passa amb altres éssers marins, la major part dels termes aplicats a aquests equinoderms van referits a la flora i fauna terrestres (*castanya*, *engarota castanyera*, *cocos*, *melonet de mar*, *erichó de mar*, *mico*...), la jerarquia eclesiàstica (*capellà*, *garota de frare*, *rector*, *monja*...), personatges històrics (*judiua*, *jueua*, *mores*...), més altres referents secundaris com són estris quotidians, parts del cos humà, símls sexuals, lexicalitzacions, etcètera.

És aquest un capítol on el lector disposarà d'una immensa quantitat de referències bibliogràfiques que ressegueixen les denominacions en textos de tipologia diversa. Una recerca laboriosa i primmirada a través d'una gran quantitat d'escrits que ha estat necessari espellucar atesa la poca rellevància socioeconòmica que la garota ha tingut. I també un testimoni de l'amatent passió de l'investigador que aconsegueix una detallada mostra de la seva presència entre les línies perdudes d'una extensa bibliografia. Exemplar és l'entrada referida al *bogamarí* (p. 231-246) on tenim mostra de l'admirable anàlisi textual realitzada pel Dr. Corcoll qui ressegueix l'aparició i desaparició de formes i variants en diccionaris, enciclopèdies, revistes, novel·les i tots els escrits que fan la mínima referència a l'equinoderm. Així sabrem que la datació més antiga del terme, en la forma *vogamarí*, és menorquina i recollida per un cirurgià escocès a mitjans del segle XVIII. Posteriorment, es documentarà al Principat, tercera dècada del segle XX, on normalment la localitzen a Mallorca. I al País Valencià és arrellegada, a l'últim terç del segle XX, en l'article «El valencià meridional» de Joan Veny (1976). No podem deixar d'assenyalar que, l'ànima de perfecció de l'autor, el porta a la constatació fins d'homònims que no es relacionen amb l'*ericho*: «El *Diccionari Aguiló* (VIII: 261) introdueix el lexema *vogos*, però amb un valor que no té res a veure amb l'equinoderm: 'una classe de verdura': "pestanagues, *vogos*, xerovies..." (*Pronóstich del any qui ve*, Mallorca, 9)» (p. 235). Un autèntic brodat on no es perd cap puntada per assolir la claredat expositiva i argumental.

Continua l'estudi del substantiu *bogamarí* amb l'exposició de les propostes etimològiques amb els parers i discussions a cada teoria. La revisió de totes les hipòtesis li permet endinsar-se en una nova proposta de l'ètim mitjançant l'ús cautelós del mètode de la lingüística espacial. Un estudi que es reforça amb el contrast amb la bibliografia científica i el contrast dialectal amb totes les àrees catalanes, romàniques i europees per a proposar el segment *boga* 'embolcall de la castanya' com a base etimològica de *bogamarí* (p. 245). Una recerca de perfils detectivescs refermada en arguments sòlids i diversos, la qual deriva en unes conclusions que deixen poques esclertes al dubte ja que aporta els elements necessaris per a la verificació dels resultats que presenta.

Certament, el lector disposarà de reflexions, recerques, meditacions, fonamentacions i propostes per a cadascuna de les expressions recol·lectades al llarg dels anys d'investigació, tant fossin les d'abast més general o bé fossin d'abast més restringit com *fofisco* i *putisco*. El bagatge de coneixements i informacions que s'aporta dona origen a una gran quantitat de propostes etimològiques i motivacionals molt precises com és el cas del grup *olleta*, *casserola* i *cassoleta* entre altres; com també a la presència d'algunes de més arriscades com la hipòtesi sobre l'origen de *garota*; i, a d'altres —una part ínfima—, que queden en una mena de llimbs filològics com és el cas del *paperinell* benidormer.

Després de l'estudi etimològic trobem un capítol titulat «Cultura popular referida a l'eriçó de mar». És un capítol potser fora de context que ben bé hagués pogut anar en la introducció junt als aspectes biològics, alimentaris, halièutics i mèdics de la *garota* però que en tot cas és un dels altres aspectes enriquidors de l'obra.

Finalment, les conclusions són una exposició clara i sintètica dels fils teixits al llarg de l'exposició que ens permet una visió ordenada de les distintes classes d'equinoderms i les seves denominacions, distribució geogràfica, vitalitat social, orígens etimològics i aspectes motivacionals. Un apartat mot ben treballat i estructurat que facilita la identificació nominal i biològica, a més de fer comprensibles els mecanismes lingüístics i psicològics que la gent de mar i de terra han usat per anomenar aquest humil i, alhora, immens ésser marí.

L'obra segueix amb una sèrie d'annexos que abraça temes diversos com la llista de col·laboradors, un glossari de biologia marina, poemes, narracions, cançons, receptes i, sobretot, cinc acolorits i necessaris mapes on veiem la distribució territorial i les distribucions espacials dels termes que designen l'eriçó de mar al llarg del nostre domini lingüístic. Finalment, una extensa bibliografia i l'índex tanquen l'obra.

Per tant, conclourem que *Garota: estudi antropològic, geolingüístic i etimològic* del doctor Antoni Corcoll i Llobet és un estudi original que suposa un pas molt important en el coneixement lingüístic, filològic i cultural del nostre país; com també un pas decisiu en el coneixement de la dialectologia catalana, especialment referit a l'ésser marí que, de manera genèrica, anomenem *garota*. El Dr. Corcoll ha estat capaç d'arreglar, catalogar, analitzar i exposar de manera clara i justificada una quantitat ingent d'informació, molta de la qual era desconeguda fins ara com, per exemple, els trenta-nou significants dels equinoderms no recollits en cap diccionari o enciclopèdia. Una quantitat ingent de noves aportacions que supera amb escreix les referències i investigacions anteriors sobre l'eriçó de mar. Un digne treball de sistematització, reflexió i argumentació de les diverses denominacions dels equinoïdeus de la mar catalana mitjançant un laboriós treball madurat al llarg dels anys. Una magna obra que ens ofereix una panoràmica completa, fonamentada i molt ben estructurada del món de la *garota*, que esdevé eina indispensable per a un profund coneixement de la dialectologia, el lèxic marí, la fonètica i l'etimologia.

Si el record d'Antoni Corcoll i Llobet romandrà inesborrable en el cor dels qui el vam conèixer, la seva obra és i serà un referent necessari per al coneixement de la dialectologia i la ictionímia catalanes que fa honor al seu autor.

Francesc Xavier LLORCA IBI
Universitat d'Alacant
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

D'ANDRÉS DÍAZ, R. (dir.) / ÁLVAREZ-BALBUENA GARCÍA, F. / SUÁREZ FERNÁNDEZ, X. M. / RODRÍGUEZ MONTEAVARO, M. (2017): *Estudio de la transición lingüística na zona Eo-Navia, Asturias. ETLEN. Atlas lingüístico Dialectográfico - Horiométrico - Dialectométrico*. Uviéu: Universidad d'Uviéu - Trabe, 1.082 p.

A zona de confluència entre o dominio galego e o asturleonés é unha das áreas do conxunto de variedades iberromances constitutivas que máis interese suscitou entre os romanistas desde o inicio das